

DOI 10.53364/24138614_2021_21_2_53
УДК 656

¹Жәрдемқызы С., ²Сериккажина А.С.

¹Азаматтық авиация академиясы, ²Авиациялық колледжі
Алматы қ., ҚР.

¹E-mail: zhardem_s@mail.ru*

²E-mail: S.akbota_1994@mail.ru

ҚАЗАҚСТАНДА ӘУЕ КӨЛІГІНІҢ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ВОЗДУШНОГО ТРАНСПОРТА В КАЗАХСТАНЕ ISSUES OF AIR TRANSPORT DEVELOPMENT IN KAZAKHSTAN

Аңдатпа. Қазіргі уақытта әуе қатынасы қазіргі әлемнің маңызды бөлігіне айналды. Күн сайын біздің кең планетамыздың түкпір-түкпірінде жүз мыңдаған адамдар ұзақ және жақын саяхаттау үшін дәл осы көлікті таңдайды. Қазақстанның географиялық ұзындығына байланысты әуе көлігі маңызды рөл атқарады және көбіне оның баламасы жоқ. Қазақстанда 22 ірі әуежай бар, оның 14-і халықаралық қатынаста қызмет етеді. Әуежайлардың көпшілігі толық пайдаланылмаған, қазіргі уақытта республиканың аэронавигациялық жүйесінің сыйымдылығы бес еседен астам резервке ие. Еуропа мен Азия арасындағы әуе жүктері мен жолаушылар тасымалы транзитінің өнеркәсіп үшін маңызы зор.

Түйін сөздер: Халықаралық тасымалдау, даму, бәсекеге қабілеттілік, сыйымдылық, аэронавигациялық жүйе.

Аннотация. В настоящее время путешествия самолетом стали важной частью современного мира. Каждый день сотни тысяч людей во всех уголках нашей огромной планеты выбирают именно этот транспорт для далеких и близких путешествий. Из-за большой географической протяженности Казахстана воздушный транспорт играет большую роль и зачастую не имеет альтернативы. В Казахстане имеется 22 крупных аэропортов, из которых 14 обслуживают международные перевозки. Большинство аэропортов недозагружены, пропускная способность аэронавигационной системы республики в настоящее время имеет более чем пятикратный запас. Большое значение для отрасли имеет транзит грузовых и пассажирских авиаперевозок между Европой и Азией.

Ключевые слова: Международные перевозки, развитие, конкурентоспособность, пропускная способность, аэронавигационная система.

Abstract. Nowadays, air travel has become an important part of the modern world. Every day hundreds of thousands of people in all corners of our vast planet choose this particular transport for long and close travel. Due to the large geographic extent of Kazakhstan, air transport plays an important role and often has no alternative. There are 22 large airports in Kazakhstan, of which 14 serve international traffic. Most of the airports are underutilized, the capacity of the republic's air navigation system currently has more than fivefold reserves. The transit of air cargo and passenger traffic between Europe and Asia is of great importance for the industry.

Keywords: International transportation, development, competitiveness, capacity, air navigation system.

Кіріспе

Құрлықта орналасқан Қазақстанға әуе көлігін белсенді дамыту қажет. Республикада әуе бағыттарының желісі жыл сайын кеңейіп келеді, ең алдымен әуежайларды - Еуропа-Қазақстан-Азия бағытындағы хабтарды дамытуға көңіл бөлінеді. Әуе көлігі нарығы Қазақстандағы жалпы көлік қызметтері нарығының бөлігі бола отырып, Қазақстандағы нарықтық экономика әдістерінің дамуына байланысты күрделі қайта құрулардан өтті және қаржылық дағдарыстың салдарын сезінуде.

Зерттеу барысында әуе тасымалы нарығын жақсартудың негізгі принциптері:

- Қазақстан мен басқа мемлекеттердің тұрғындары мен іскер топтарының әуе тасымалына деген қажеттіліктерін қанағаттандыру;

- республика ішінде және одан тыс жерлерде жүк және жолаушылар тасымалдау нарығын дамыту;

- аймақтық және әлемдік нарықтарда қазақстандық әуе тасымалдаушылар мен әуежайлардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру.

Қазақстандағы әуе тасымалы нарығының дамуына үлкен көңіл бөлінеді. 2006-2008 жж. Азаматтық авиацияны дамытудың мемлекеттік бағдарламасы іске асырылды, оны іске асыру үшін Қазақстан Республикасының Үкіметі 120 миллиардтан астам теңге бөлді. Бағдарлама азаматтық авиацияның халықаралық нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған. Авиациялық кешенді дамытудың келесі міндеттері мен стратегиялық негіздері Қазақстан Республикасы Көлік және коммуникация министрлігінің 2011-2015 жылдарға арналған стратегиялық даму жоспарында белгіленген. 2019 жылы Қазақстанда «Қазақстан Республикасының әуе кеңістігін пайдалану және авиациялық қызмет туралы» заң қабылданды. 2020 жылға дейінгі Стратегиялық жоспарда әуе тасымалы бойынша қойылған міндеттерге әуе тасымалын реттеуді біртіндеп ырықтандыру, инвестицияларды көбейту және әуе көлігі инфрақұрылымын қолдау, ұшу қауіпсіздігі мен қауіпсіздігіне қойылатын талаптарды арттыру бойынша шаралар кіреді. Жоғарыда аталған барлық құжаттар авиациялық саланың болашақтағы бағыттары мен стратегиялық мақсаттарын, соның ішінде бәсекеге қабілетті әуе тасымалы нарығын құруды, транзиттік тасымал көлемін ұлғайтуды, республика аумағында авиациялық стандарттарды енгізуді анықтайды. халықаралық азаматтық авиация ұйымдары, әуе көлігінің барлық субъектілері үшін міндетті еуропалық авиация талаптары.

Соңғы жылдары жолаушыларды әуе тасымалының қазақстандық нарығының дамуы республиканың тұрақты макроэкономикалық көрсеткіштерімен анықталады. Іскерлік белсенділіктің өсуін көрсететін ЖІӨ дамуының жоғары қарқыны ішкі және халықаралық тасымалдауларға, ең алдымен іскери саяхатшыларға деген сұранысты арттырады. Сонымен қатар, халықтың кірістерінің өсуі туристік әуе тасымалы мен азаматтардың рейстерінің өсуіне Қазақстанда да, шетелде де туыстарымен және достарымен әлеуметтік байланыстың сақталуына түрткі болып табылады, бұл фактор болып табылады халықтың ұтқырлығын арттыруда.

Негізгі бөлім

Қазақстанда халықаралық және ішкі тасымалдың 80% -ын «Эйр Астана» ұлттық тасымалдаушысы жүзеге асырады, авиакомпания барлық халықаралық бағыттарды ғана емес, сонымен қатар Алматы-Нұрсұлтан бағытындағы ең тығыз ішкі рейсті, сондай-ақ рейстердің 90% -дан астамын басқарады. Алматы мен Нұрсұлтаннан облыс орталықтарына.

Қазақстандағы тұрақты жолаушылар тасымалының басым бөлігін батыста жасалған 27 заманауи ұшақ жүзеге асырады, оның 22-сі «Эйр Астанаға» тиесілі. Ұлттық тасымалдаушыдан басқа тұрақты ішкі рейстерді бес аймақтық авиакомпания жүзеге

асырады, олар өздерінің қаржылық мүмкіндіктері бойынша да, ескірген, тиімсіз ұшақтар мен тікұшақтар паркі бойынша да ұлттық тасымалдаушымен бәсекеге түсе алмайды.

Соңғы жылдары Қазақстанда жолаушыларды тұрақты емес әуе тасымалы қарқынды дамып келеді, олардың тасымалданған жолаушылардың жалпы көлеміндегі үлесі - 21,7%. Негізінен чартерлік рейстер қазақстандық туристерге қызмет етеді. Чартерлік рейстердің танымалдығы жолаушылардың толық жүктемесі есебінен қол жеткізілетін тасымалдау тарифінің төмендеуімен байланысты.

Басқа елдердің компанияларымен салыстырғанда қазақстандық компаниялардың әуе билеттерінің бағасы әлдеқайда қымбат. Мысалы, Алматыдан Мәскеуге ұшу кезінде «Трансаэро» билеттері сыныпқа байланысты «Эйр Астана» билеттеріне қарағанда 40-100 долларға арзан.

Халықтың чартерлік рейстерге өсіп отырған сұранысы жолаушылар тасымалы нарығының айтарлықтай өсу әлеуетін көрсетеді. Алайда, әлеует республика тұрғындарының көпшілігінің ақшалай табыстарының төмендігіне, тұрақты әуе тасымалының жоғары тарифтеріне байланысты іске асырылмай отыр. Осы себепті, Қазақстандағы тұрақты рейстердің ішкі рейстерде 50-60% толуы бар. «Эйр Астана» - әуе көлігі қауымдастығының (IATA) толық мүшесі және EASA/145 бөліміне сәйкес еуропалық стандарттарға сәйкес техникалық қызмет көрсетуге сертификатталған Қазақстандағы жалғыз авиакомпания.

«Эйр Астана» - бұл «Самұрық» мемлекеттік холдингі мен британдық BAE Systems компаниясының бірлескен кәсіпорны, оның акцияларының сәйкесінше 51 және 49%-ы бар.

Бүгінгі таңда «Эйр Астана» авиакомпаниясының паркі B767-300, B757-200, A321, A320, F50 ұшақтарынан тұрады.

2017 жылы «Эйр Астананың» таза пайдасы 47,4 млн АҚШ долларын құрады және 2016 жылмен салыстырғанда 144% өсті. Жолаушылар тасымалы 2%-ға өсіп, 3,8 млн жолаушыны, ал жүк көтергіштігі - 6% -ды құрады. Әуекомпанияның кірісі 21%-ға азайып, 933 миллион доллардан 738,1 миллионға жетті.

Әуе компаниясының президенті Питер Фостер: «Кірістердің күрт төмендеуі шығындардың едәуір төмендеуімен, соның ішінде авиакеросинді үнемдеудің есебінен өтелді. Жергілікті және аймақтық нарықтардағы өте күрделі жағдайларға қарамастан, біз өткізу қабілетін арттырып, Парижге, Сеулге және Тбилисиге жаңа бағыттар аштық». 2021 жылдың басына арналған болжамға қатысты Фостер мырза әуе тасымалы нарығы әлсіз болып қалады деп болжайды: «Валюталардың әлсіздігі және шикізат бағаларының құбылмалылығы біз үшін қиындық тудырады. Біз 2021 жылы үлкен жетістік күтпейміз, бірақ толық циклды авиакомпаниялар арасындағы әлемдегі ең төменгі шығындардың бірін ескере отырып, біз нарықтың жақсаруымен жақсы позицияға ие боламыз және осыған қол жеткіземіз деп үміттенеміз».

Республиканың әуе кеңістігі арқылы транзиттік тасымал көлемін ұлғайту мақсатында ұшуларды радиотехникалық қамтамасыз етудің жаңа құралдары енгізілді, нәтижесінде Қазақстан Республикасының аэронавигациялық жүйесінің сыйымдылығы бес еседен асады, транзиттік рейстерді орындау үшін тартымды жаңа әуе жолдары мен дәліздер ашылды.

Қорытынды

Болашақта бірыңғай көлік жүйесінің дамуын қамтамасыз ету жөніндегі шараларды жүзеге асыру Қазақстан Республикасы экономикасының дамуына оң әлеуметтік-экономикалық әсер етеді:

1. Бүкіл көлік жүйесі жұмыс істеудің сапалы жаңа деңгейіне көшеді.

2. Қазақстандық көлік кешені әлемдік көлік жүйесімен органикалық түрде интеграцияланатын болады. Көлік инфрақұрылымы, нормативтік құқықтық база және экологиялық бақылау жүйесі халықаралық стандарттарға жақындатылатын болады. Көліктің қоршаған ортаға кері әсерін азайту бойынша шаралар қабылданатын болады.

3. Қолайлы инвестициялық ахуалды құру арқылы көлік кешенінің барлық ұзақ мерзімді активтері жаңартылады, еңбекті ұйымдастырудың және өндіріс процесінің озық технологиялары енгізіліп, мамандандырылған отандық өндіріс орындары құрылады. Ұлттық көлік жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру көрші мемлекеттердің сыртқы экономикалық және сауда мүдделерін оны пайдалануға бағыттауға мүмкіндік береді.

4. Көліктің барлық түрлері өзара үйлесімді болады. Интермодальдық тасымалдаудың көлік-логистикалық орталықтарының желісі құрылады. Мұның бәрі транзиттік трафиктің үлесін едәуір арттырады, оның негізі контейнерлік трафик болады. Транзит мемлекеттік бюджетке және көлік компанияларына қомақты қаржы кірісін қамтамасыз етеді.

5. Көлік жүйесінің тиімділігін арттыру оны қазақстандық экономиканың бәсекеге қабілетті элементіне айналдырады. Жолаушылар мен жүк тасымалының едәуір өсуі қамтамасыз етіледі.

6. Экономиканың және халықтың сенімді және қауіпсіз көлік қызметтеріне деген қажеттіліктерін қанағаттандырудың максималды деңгейіне қол жеткізіледі. Көлік халыққа қол жетімді болады, оның техногендік және экологиялық қаупі азаяды.

7. Көлікте экономикалық және технологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелері шешіледі, бұл Қазақстан Республикасы экономикасының бәсекеге қабілеттілігінің өсуіне ықпал етеді.

8. Тауарлар мен қызметтер құнының көліктік компоненті айтарлықтай төмендейді, ал ішкі экспорттың бәсекеге қабілеттілігі артады. Көлік кешені мемлекет экономикасының негізгі қозғалтқыштарының біріне айналады.

9. Биліктің барлық салалары мен деңгейлерінің, бизнестің, қоғамның әр түрлі қабаттарының іс-әрекеттерін жүзеге асыру, үйлестіру Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық даму мүдделері үшін көлік мүмкіндіктерін тиімді пайдалануды қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Абрахманов М. Внешне экономический режим и его роль в развитии торговли (на примере РК) [Текст] - Алматы. 2016.

2. Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения [Текст] // Учебное пособие. М., 2014.

3. Гирш О. Л. Менеджмент предприятий гражданской авиации [Текст] // Учебное пособие Алматы, 2015.-106 с.

4. Костромина Е. В. Экономика авиакомпаний в условиях рынка. [Текст]. - 2017.

5. Темиргалиев Б.Б. Основы внешнеэкономической деятельности Казахстана [Текст]. - Алматы, 2014.

References

1. Abrahamov M. Vneshne ekonomicheski rejim i ego rol v razvitiitorgovli (na primere RK) [Teks] – Almaty. 2016.

2. Avdokuşin E.F. Mejdunarodnye ekonomicheckie otnoşenia [Teks] // Uchebnoe posobie. M., 2014.

3. Girş O. L. Menejment predpriati grajdanskoi aviasii [Teks] // Uchebnoe posobie Almaty, 2015.-106 s.

4. Kostromina E. V. Ekonomika aviakompani v usloviah rynka. [Teks]. – 2017.

5. Temirgaliev B.B. Osnovy vneshneekonomicheskoj deiatelnosti Kazahstana [Teks]. Almaty, 2014.